

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Л.В. СЕРИХ

Україна, м. Суми, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

У час інформаційного розвитку й культурного гальмування, у тому числі й морально-естетичного, дуже важливо зрозуміти актуальність і необхідність компетентного викладання образотворчого мистецтва у ВНЗ, художній школі, у загальноосвітній школі та в закладах позашкільної освіти.

Самореалізація вчителя, викладача образотворчого мистецтва, відтворення набутих ним власних знань, умінь та навичок – безперечно, нагальне питання післядипломної педагогічної освіти.

Питання можливості повноцінного інтелектуального розвитку та адаптації особистості до нових умов розвитку суспільства в третьому тисячолітті розглядаються в багатьох нормативно-правових документах про вищу, середню, позашкільну освіту. Особистість із високим рівнем духовності, яка розуміє й поважає мистецтво, художню культуру, виявляє повагу до глибин власної культури, до її моральних та естетичних ідеалів, спроможна впливати на економіку та соціальні відносини в суспільстві, зокрема на культурну, морально-естетичну її сферу.

Проблема професійного вдосконалення фахівців у системі післядипломної освіти досліджується в роботах українських учених: В. Олійник, Н. Клокар, Н. Протасової, Т. Сорочан. у галузі мистецтва: С. Ковальової, М. Найдено, В. Ружицького та ін. Основи сучасної теорії навчання дорослих обґрунтовано в працях С. Змеєва, він сформулював андрагогічні принципи навчання, які становлять фундамент цієї теорії, з урахуванням яких конструюють сучасні моделі навчання учителів (Н. Клокар, Н. Протасова та ін.), що, безумовно, спричинить переосмислення, перегляд методами основних позицій роботи з учнями. До таких принципів навчання, за узагальненням Л. Масала, у системі післядипломної педагогічної освіти належать: принцип спільної діяльності щодо планування, реалізації, оцінювання й корекції навчання; принцип опори на досвід того, хто навчається, – життєвий, соціальний, професійний; індивідуалізація навчання (кожний, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, створює індивідуальну програму, зорієнтовану на конкретні освітні цілі та враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні та когнітивні особливості й можливості того, хто навчається, їхні прагнення до саморозвитку, самовдосконалення); принцип елективності навчання (надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця навчання, оцінювання результатів навчання) [2, с. 2-6].

У Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти підвищення кваліфікації вчителів, керівників гуртків образотворчого мистецтва орієнтовано на врахування потреби самореалізації особистості педагога, що безпосередньо впливає на розвиток інтелектуально-почуттєвої сфери дитини, її творчого потенціалу, ціннісних орієнтацій та світогляду. На відміну від традиційного проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів образотворчого мистецтва, які присвячені теоретичним і практичним проблемам вивчення сучасного викладання предмета образотворчого мистецтва, методиці викладання основних проблем образотворчого мистецтва: композиції, кольорознавства, форми, простору, об'єму тощо, нові курси спрямовані на надання культурологічних знань та розвиток художніх компетенцій учителя, викладача, керівника гурткової роботи, стимулювання його до продуктивної творчої діяльності, самореалізації.

Мета курсів підвищення кваліфікації учителів образотворчого мистецтва – не тільки підвищення науково-теоретичного, методичного та загальнокультурного рівня слухачів відповідно до досягнень сучасної педагогічної науки; вивчення законодавчих, нормативних документів із фаху; оволодіння основами й методикою викладання мистецьких дисциплін та образотворчого мистецтва, навичками та прийомам й декоративної діяльності згідно із сучасним й досягненнями педагогічної науки і практики, але й реалізації власних ідей, творчих знахідок тощо. Відповідно до навчально-тематичного плану курс викладається в групах слухачів денної форми навчання й містить 184 години загального навантаження, в групах очно-дистанційної форми навчання й містить 184 години загального навантаження, які розподіляються рівномірно на очному й на дистанційному компонентах навчання по 92 години на кожному. У групах очно-дистанційної форми навчання – лекцій – 10 год., практичних – 4 год., індивідуальної роботи зі слухачами – 6 год., педагогічної практики – 6 год., конференція з обміну досвідом – 4 години. Решта годин вноситься на самостійне опрацювання, але це є найбільш дієве і значиме використання часу для самоосвіти та самореалізації особистості.

Композиційна побудова лекцій охоплює використання різних прийомів для підтримки уваги слухачів: формулювання запитань, які спонукають до розмови, оцінки фундаментальних та

прикладних життєво важливих проблем, формулювання на їхній основі раціонального вирішення проблеми, яка обговорюється. Теоретичні положення розкриваються в тісному взаємозв'язку з практикою керівника образотворчого мистецтва, учителя або викладача.

Система контролю охоплює на очно-дистанційній формі навчання захист випускних робіт; на денній формі навчання – виконання ОДЗ (обов'язкове домашнє завдання); на екстернатній формі навчання – написання контрольної роботи, на проведення поточного контролю виокремлюється 2 години. Очно-дистанційна форма навчання передбачає підготовку та захист творчої випускної роботи з актуальних питань фаху. На сучасному етапі розвитку освіти відбувається зростання гуманістичної спрямованості всіх освітніх процесів завдяки тому, що в їхньому центрі постає особистість людини, що навчається, вчителя, який проходить підвищення кваліфікації.

Загальновідомо, що гуманістична традиція своїм корінням сягає глибинних витоків людської культури. За часів Протагора («міра всіх речей – людина»), Сократа, Платона, Аристотеля і пізніших римських мислителів – Плутарха, Сенеки, науковців Відродження, коли відбувся надзвичайний злет людського духу, видатних діячів цієї епохи (Томас Мор, Томазо Кампанела, Ян Коменський та ін.), вважалося, що людина є найвищою цінністю творіння. Пізніше до цієї плеяди почали долучатися представники нового часу: Мішель Монтень, Жан-Жак Руссо, Лев Толстой. Вони висунули ідею вільного виховання, яке дає змогу кожній людині розвивати свої природні здібності. Як самостійний напрям, гуманістичний підхід виділився в 50-ті роки ХХ століття. У межах цього напрямку людина розглядалася як неповторна унікальна цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. Людина – активна творча істота, тому вона в змозі впливати на свою долю. Гуманістичний підхід підкреслював у людині в першу чергу можливість самоактуалізації, притаманну тільки особистості. На сьогоднішній день світова наука пов'язує з ним імена К. Гольдштейна, А. Маслоу, К. Роджерса та ін.

Відносно новою і значно ефективнішою формою підвищення кваліфікації учителів образотворчого мистецтва є засідання «круглих столів», де відбувається самореалізація особистості в ході дискусії: «Пріоритети моделювання тематичного циклу занять гуртків, відповідно до 3-х кваліфікаційних рівнів», на якій дискутуються питання структури занять, співвідношення теоретичної та практичної частин заняття, використання навчальних ігор на заняттях, використання ефективних методів навчання, проведення самоаналізу заняття тощо; «Художні техніки як засіб розвитку художніх здібностей, можливість самовираження особистості», на якому розглядаються класифікація художніх матеріалів відповідно до видів образотворчого мистецтва; питання ефективності використання графічних технік та різних рівнях навчання; приклади наслідування традицій народних майстрів тощо; «Методика аналізу-інтерпретації творів образотворчого мистецтва», де слухачами курсів підвищення кваліфікації обговорюються питання про розгляд творів мистецтва відповідно до різних поглядів, глядачів, вікових категорій; композиційне вирішення простору в мистецьких творах та в експозиційній залі; кольорові сполучення у творах мистецтва та в побудові експозиції; про відмінності епохи та жанрових стилів мистецької спадщини тощо.

Другим напрямом самореалізації вчителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти є проведення фасилітованих дискусій. Згадаємо, що основою інтерактивних педагогічних технологій є спілкування.

Фасилітована дискусія як одна із форм педагогічного спілкування полягає в колективному обговоренні певної проблеми, що має на меті колегіально наблизитися до результату (знаходити рішення, відкривати нові ідеї, утворювати консенсус) за допомогою певних стратегій, спрямованих запитань і спеціальних прийомів ведучого – фасилітатора.

Базові підходи до технології такого спрямованого колективного обговорення творів мистецтва на уроках у загальноосвітній школі розроблені американськими фахівцями А. Хаузен та Ф. Єнавайном для Міжнародної програми «Формування образного мислення». Вона була адаптована до умов вітчизняної школи групою українських фахівців під нашим науковим керівництвом, пройшла широку експериментальну апробацію в багатьох регіонах нашої країни й рекомендована для впровадження в школи МОН України. Детально ця художньо-педагогічна технологія розкрита в методичних посібниках для початкової школи за програмою «Формування образного мислення», яка в повному обсязі впроваджується шляхом проведення семінарів НМЦ «Інтелект». До ключових елементів технології належать парафраз і пов'язування думок учнів. Перефразування і пов'язування (лінкінг) відповідей-версій під час групової рефлексії забезпечують утримання дискусії на високому рівні активності й спрямовують її на кінцевий результат – розуміння змісту творів, які сприймаються та обговорюються. Парафраз дає змогу педагогу підкреслювати значення кожного висловлювання, кожного внеску в загальне обговорення. Перефразовування коментарів веде до того, що дитина починає цінувати свої власні думки, а це вже перший крок на шляху до вміння цінувати й поважати думки інших [1, с. 7-8].

Третім напрямом самореалізації вчителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти є застосування методу інтерв'їзі. Американський дослідник Тон

Шоутон, консультант проекту «Використання інноваційних технологій для підготовки педагогів-дошкільників», впроваджує сучасні методи навчання (інтервізія, портфоліо, зворотний зв'язок). Цей проект підтримано українськими вченими, працівниками Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти НАПН України Л. Даниленко, О. Зайченко, Н. Софій. На відміну від класичного розуміння навчального процесу вітчизняними вченими, американські дослідники використовують нові терміни в навчанні, а саме: інтервізія – метод кооперативного навчання, або навчання одне від одного і за допомогою одне одного в процесі обміну думками, емоціями досвідом тощо; метод БУД – метод формування бачення, впорядкування та спільної думки під час проведення зборів; метод втручання – метод застосування дії, яка впливає на впровадження зміни; модель СВМ – вибір можливостей підтримки вчителів, які залучені до інноваційної діяльності; лінія якості – визначення вимірювання, контроль, удосконалення тощо [3, с. 6].

У багатьох наукових працях дослідники в цілому пояснюють метод інтервізії як дружню підтримку навчання. Інтервізія – від французької – навчання, що відбувається в групі за відсутності викладача. Інтервізія – процес пошуку шляхів розв'язання будь-якої проблеми [3, с. 30].

У групі кожен має однакові (рівноправні) ролі, де роль того, хто навчається, є найважливішою. Інші ролі – консультанта, спостерігача, модератора, того, хто надає зворотний зв'язок, слухача, кореспондента (секретаря) і ментора. Кожен учасник (може бути 5-6 членів) групи привносить власні навчальні цілі. Вони уточнюються і до певної міри реалізуються впродовж обговорення. Під час навчання великого значення набуває співпраця. Щоб співпраця відбувалася ефективно, потрібно забезпечити сприятливе середовище. Кожен член групи має зробити свій внесок. *Мета групової роботи* – творча інтеграція поведінки, знань та навичок учасників, їхній подальший розвиток у навчанні. Під час реалізації цієї основної мети досягаються й інші цілі. Реальна тематика та взаємодія учасників ведуть до появи багатьох неочікуваних ідей. Робота в групі може розширювати: розуміння існуючих концепцій, демонструвати нові можливості, навчати учасників розглядати ситуації з різних позицій, кристалізувати спільні професійні норми, висловлювати оцінки, ініціювати зміни, самореалізуватися. Можливими темами для обговорення в групі можуть бути: робочі питання; конфліктні ситуації; планування; планування оцінки; визначення проблем організації тощо. Учасники групи мають знати, чого вони очікують від групового обговорення, що хочуть дізнатися і поділитися цим з іншими членами групи. Навіть за умови, що всі учасники знають один одного, потрібен деякий час, щоб вони комфортно почувалися разом, оскільки їхні ролі стосовно один одного зміняться. Цей процес потребує більшого пізнання один одного та розвинення стосунків.

Важливим напрямом самореалізації вчителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти є створення вчительських презентацій, портфоліо, Web-сторінок тощо.

Отже, організований таким чином процес самореалізації вчителів образотворчого мистецтва в системі післядипломної освіти дозволяє: постійно вивчати індивідуальні особливості темпераменту, рис характеру, поглядів, смаків, звичок особистості; набути вміння діагностувати рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як мотиви, інтереси, установки, ставлення до життя, праці, ціннісні орієнтації, життєві плани тощо; постійно залучати кожного учня до діяльності, яка є посилюючою для нього і такою, що поступово ускладнюється та забезпечує прогресивний розвиток особистості; своєчасно виявляти й усувати причини, які можуть перешкодити досягненню мети; максимально спиратися на власну активність особистості; поєднувати виховання із самовихованням особистості, допомагати у виборі цілей, методів, форм самовиховання; розвивати самостійність, ініціативу, самодіяльність особистості, не стільки керувати, скільки вміло організувати й направляти діяльність, що веде до успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масол Л.М. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі / Л.М. Масол // Мистецтво та освіта. – 1999. – № 4. – С. 38–45.
2. Масол Л.М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів (теоретичні підходи й експериментальний досвід) / Л.М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2009. – № 2. – С. 2-6.
3. Менеджмент керівників закладів дошкільної і початкової освіти : навч.-метод. посібник / кол. авторів : Т. Шоутен [та ін.]. – К. : Всеукр. фонд «Крок за кроком», 2008. – 112 с.